

דף עבודה: יהודים בעולם המוסלמי – פתרון

היסטוריה חמ"ד • כיתה ז' • יחידה 2: היהודים תחת השלטון המוסלמי

1. מתחו קו בעיון: השלימו את המושג המתאים לכל הגדרה.

המושג	ההגדרה
ג'יזיה	מס מיוחד שבני החסות שילמו
גאון	ראש ישיבה בבבל
קראים	כת שדחתה את התורה שבעל פה
ראש הגולה	המנהיג המדיני של יהודי בבל, מבית דוד
שו"ת (שאלות ותשובות)	מכתבים עם פסקי הלכה ששלחו הגאונים לקהילות

2. מדוע היה כיבוש האסלאם נקודת מפנה בתולדות היהודים? ציינו שתי השלכות.

תשובה: לראשונה מזה מאות שנים חיו רוב היהודים תחת שלטון אחד; הדבר אפשר קשרים הדוקים בין הקהילות (מסחר, שו"ת), ועורר מאבק על השאלה מי יעמוד בראש העם היהודי – בבל או ארץ ישראל.

3. מה קיבלו בני החסות מהשלטון המוסלמי, ומה נדרשו לתת בתמורה?

מה קיבלו	מה נתנו / קיבלו על עצמם
הגנה על החיים ועל הרכוש	תשלום מס גולגולת (ג'יזיה)
חופש לקיים את דתם	מגבלות «תנאי עומר»

4. ציינו שלוש מגבלות מתוך «תנאי עומר». לדעתכם, מה הייתה מטרת המגבלות?

תשובה: למשל: איסור לבנות בתי תפילה חדשים; חובת לבוש מבדיל; איסור לשאת נשק או לרכוב על סוסים; איסור לבנות בית גבוה מבית של מוסלמי. המטרה: להדגיש את עליונות האסלאם ואת מעמדם הנחות של בני החסות.

5. האם היהודים בארצות האסלאם היו «מיעוט נרדף» או «מיעוט נסבל»? נמקו בעזרת שתי ראיות מדף הסיכום.

תשובה: תשובה מנומקת. ברוב התקופות – מיעוט נסבל: קיבלו הגנה וחופש דת, והמגבלות לא תמיד נאכפו. אבל מעמדם היה נחות (מס ומגבלות), והיו גם תקופות של רדיפות (למשל המוחדון).

6. השוו בין ראש הגולה לבין הגאונים: באיזה תחום עסק כל אחד?

הגאונים	ראש הגולה	
רוחני - הלכה, לימוד, תשובות לשאלות	מדיני - ייצוג מול השלטון, מינוי דיינים	תחום ההנהגה
הקהילות בכל העולם היהודי (באמצעות שו"ת)	הח'ליף והשלטונות	עם מי בא במגע

7. מנו שני יתרונות שהיו לשיבות בבל במאבק מול ישיבת ארץ ישראל.

תשובה: קהילה גדולה ועשירה; קרבה לבירת הח'ליפות (בגדד); התלמוד הבבלי שהפך לספר היסוד של ההלכה.

8. כיצד עזרה ספרות השו"ת לאחד את העם היהודי?

תשובה: קהילות רחוקות פנו לאותה סמכות וקיבלו פסקי הלכה דומים; נוצר קשר קבוע (וגם כלכלי - תרומות לשיבות) בין הקהילות למרכז בבבל.

9. מהי הגניזה הקהירית, ולמה היא חשובה להיסטוריונים?

תשובה: אוסף מסמכים וכתבי יד שנשמר במשך מאות שנים בבית הכנסת בן עזרא בפוסטאט, כי לא זרקו דפים שיש בהם שם ה'. היא מקור ראשוני שמגלה חיי יום-יום, מסחר, מכתבים ופסקי דין.

10. רס"ג נאבק בשני «חזיתות». מה היו, ומה הייתה עמדתו בכל אחת?

תשובה: מול הקראים - הגן על התורה שבעל פה ועל מסורת חז"ל. מול בן מאיר (ראש ישיבת ארץ ישראל) - בעניין לוח השנה, ותמך בחישוב הבבלי, שהתקבל.

11. כתבו לכל ספר של הרמב"ם את שפתו ואת מטרתו.

הספר	השפה	המטרה
משנה תורה	עברית	לסדר את כל ההלכה כך שכל יהודי יוכל לדעת מה לעשות
מורה נבוכים	ערבית-יהודית	לעזור למי שלמד פילוסופיה ליישב אותה עם התורה

12. לב לדעת: רס"ג והרמב"ם כתבו בערבית ולמדו מהתרבות שסביבם, ובכל זאת נשארו נאמנים למסורת. מה אפשר ללמוד מהם על המפגש שלנו עם תרבות הסביבה היום? כתבו 3-4 משפטים.

תשובה: תשובה אישית מנומקת המתייחסת לאיזון בין שמירה על זהות לבין פתיחות ולמידה מהסביבה.